

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"צ" İLE
LİDERLİK KONULU DERSLER

WOHL LEGACY
Empowering Communities.
Transforming Lives.

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Bir Hikâyeciler Ulusu

Ki Tavo 5781

Harvard Üniversitesi'nde eğitim ve psikoloji profesörü olan Howard Gardner, zamanımızın büyük beyinlerinden biridir. Özellikle “çoklu zekâlar” teorisiyle tanınır. Bu teori, zekâ olarak ölçülebilecek ve tanımlanabilecek sadece tek bir şey olmadığı ve bunun birçok farklı yüzü olduğu fikrini öne sürer ki bu da, “farklılığın vakarı” kavramının boyutlarından biridir. Gardner ayrıca liderlik ve yaratıcılık üzerine de birçok kitabın yazarıdır. Bunlar arasında özellikle *Leading Minds* adlı kitabı, bu haftaki Ki Tavo *peraşasının* anlaşılmasında önem taşımaktadır.¹

Gardner'in tezine göre, bir insanı lider yapan, *belirli türden bir hikâyeyi* – kendimizi kendimize açıklayan ve kolektif bir vizyona güç ve tınlama veren bir hikâyeyi – *anlatabilme kabiliyetidir*. Örneğin Churchill, özgürlük için verilen savaşta Britanya'nın yılmaz cesaretinin hikâyesini anlatmıştı. Margaret Thatcher, sürekli gasp eden Devlete karşı bireyin önemi hakkında konuşmuştu. Martin Luther King Jr., büyük bir ulusun özelliklerinden birinin renk körü olmak olduğundan bahsetmişti. Hikâyeler, gruba, ortak bir kimlik ve bir amaç duygusu verir.

Filozof Alasdair MacIntyre de, anlatımın ahlaki yaşam için önemini vurgulamıştır. “İnsan,” diye yazar MacIntyre, “eylemleri ve uygulamasıyla, ve aynı zamanda kurgularıyla, özünde, hikâye anlatan bir hayvandır.”² Kim olduğumuzu ve ne şekilde davranmaya davet edildiğimizi öğrenmeye, anlatımlar yoluyla başlarız. “Çocukları hikâyelerden mahrum bırakırsanız, onları doğaçlamaya terk eder, sözleri kadar

¹ Howard Gardner, Emma Laskin'le işbirliğiyle, *Leading Minds: An Anatomy of Leadership*, New York, Basic Books, 2011.

² Alasdair MacIntyre, *After Virtue*, University of Notre Dame Press, 1981.

eylemlerinde de huzursuz birer kekeme olmaya mahkûm edersiniz.”³ Kim olduğumuzu bilmek, büyük ölçüde, bir parçası olduğumuz hikâyelerin hikâyesini anlamaktır.

Büyük sorulara – “Biz kimiz?”, “Neden buradayız?”, “Misyonumuz nedir?” – en iyi cevap, bir hikâye anlatılarak verilebilir. Barbara Hardy’nin ifade ettiği üzere: “Bizler anlatım doğrultusunda rüya görürüz, anlatım doğrultusunda hayal kurarız, anlatım doğrultusunda hatırlar, bekler, ümit eder, ümitsizliğe kapılır, inanır, şüpheyeye düşer, planlar, gözden geçirir, eleştirir, inşa eder, dedikodu eder, öğrenir, nefret eder ve severiz.”⁴ Bu, Tora’nın neden teolojik bir inceleme veya metafiziksel bir sistem değil de, Avraam ve Sara’nın Mezopotamya’dan çıktıkları yolculuktan, Moşe ve Bene-Yisrael’in çölde dolaşmalarına kadar uzanan, zamana yayılmış ve birbirine bağlı bir hikâyeler serisi olduğunu anlamakta esastır. Yahudilik, *sistem olarak hakikatle ilgili olmaktan ziyade, hikâye olarak hakikatle ilgilidir*. Ve bizler bu hikâyenin bir parçasıyız. Yahudi olmak budur.

Moşe’nin Devarim kitabında yaptığının büyük bir kısmı, o hikâyeyi gelecek nesle anlatarak onlara, Tanrı’nın, ebeveynleri için neler yaptığını ve önceki neslin düştüğü bazı hataları hatırlatmaktır. Moşe, büyük kurtarıcı olduğu kadar, üstün hikâyecidir de. Ancak *paraşat Ki Tavo*’da yaptığı bunun çok ötesine uzanmaktadır.

Moşe bu *paraşada* halka, ülkeye girdikleri, burayı ele geçirip ülkeye yerleştikleri zaman, Tanrı’ya bir şükran ifadesi olarak, olgunlaşan ilk meyveleri merkezi Mabel’de, Tapınağa getirmeleri gerektiğini söylemektedir. *Mişna*’nın *Bikurim*⁵ bölümündeki bir *mişna*, halkın ülkenin her yanından Yeruslayim’e toplanarak, turfanda ürünlerini müzik ve kutlamalar eşliğinde getirdikleri neşe dolu sahneyi tarif eder. Ancak sadece meyveleri getirmek yeterli değildi. Her kişi bir de beyanda bulunmalıydı. Bu beyan, zaman içinde Tora’nın en iyi bilinen kısımlarından biri haline gelmiştir, zira her ne kadar başlarda Şavuot bayramında, yani turfanda meyvelerin getirildiği bayramda okunuyor idiyse de, Tanah sonrası dönemde Seder gecesi okunan Agada’nın merkezi ögesi olagelmiştir.

Atam göçebe bir Aramlıydı ve az sayıda kişiyle Mısır’a indi ve orada bir süre kaldı; orada büyük, güçlü ve kalabalık bir ulus haline geldi. Ama Mısırlılar bize kötülük ettiler; bize eziyet ettiler ve üzerimize ağır işler yüklediler. Atalarımızın Tanrı’sı A-Şem’e haykırık, A-Şem sesimizi duydu, [çektüğümüz] eziyeti, [harcadığımız] emeği ve [yaşadığımız] baskıyı gördü. Böylece A-Şem bizi, kuvvetli bir el ve uzanmış bir kolla, büyük bir dehşet salarak, işaretlerle ve harikalarla Mısır’dan çıkardı. (Devarim 26:5-8)

Burada, ilk kez olmak üzere, *ulusun tarihinin hikâyesinin yeniden anlatılması, ulusun her bir vatandaşı için bir yükümlülük haline gelmektedir*. *Viduy bikurim*, yani “turfanda meyveler üzerine yapılan itiraf” adı verilen bu eylemde, Yahudilere, bir bakıma, bir hikâyeciler ulusu olmaları emredilmekteydi.

³ A.g.e.

⁴ Barbara Hardy, “An Approach Through Narrative,” *Novel: A Forum on Fiction 2* (Durham, N.C.: Duke University Press, 1968), 5.

⁵ *Mişna Bikurim 3:3*.

Bu, dikkate değer bir gelişmedir. Yosef Hayim Yeruşalmi bize “Hatırlama emri, başka hiçbir yerde değil, sadece Yisrael’de, tüm bir halka yönelik dini bir yükümlülük olarak verilmiştir” demektedir.⁶ Devarim kitabı boyunca hatırlama emri defalarca karşımıza çıkmaktadır: “Mısır’da birer köle olduğunuzu hatırlayın” (Devarim 5:14; 15:15; 16:12; 24:18; 24:22); “Amalek’in size ne yaptığını hatırlayın” (Devarim 25:17), “Tanrı’nın Miryama ne yaptığını hatırlayın” (Devarim 24:9); “Ezel günlerini hatırla, anlayın her bir neslin yıllarını. Babana sor, anlatsın sana; ihtiyarlarına – ve söylesinler sana” (Devarim 32:7).

Ancak *viduy bikurim* bundan da fazlasıdır. Ulusun tüm tarihinin, olası en dar yere sığdırılmış bir özetidir. Burada, birkaç kısa cümle içinde “Mezopotamya’daki atasal orijinler, İbrani ulusunun efsanevi bir şekilde tarih öncesinde değil de tarihin tam ortasında ortaya çıkışı, Mısır’daki kölelik ve oradan özgürlüğe çıkış, Erets Yisrael’in ele geçirilmesiyle ulaşılan zirve ve bu kısa kısmın bütünü boyunca, Tanrı’nın tarihin efendisi olarak kabul edilmesi” yer almaktadır.⁷

Burada önemli bir nüansı not etmemiz gerekir. Bene Yisrael, tarihte Tanrı’yı keşfeden ilk halktır. Tarihsel terimlerle düşünen ve zamanı, mevsimlerin döndüğü, insanların doğup öldüğü, ama gerçekte hiçbir şeyin değişmediği döngüsel bir periyot olarak değil de bir değişim arenası olarak gören ilk insanlar onlar olmuşlardır. Genellikle yanlış bir şekilde ilk tarihçiler olarak kabul edilen Herodotus ve Thucydides’ten çok asır önce, Yahudiler tarihi yazan ilk halk olmuştur. Yine de, Tanah İbranicesi, “tarih” anlamına gelen hiçbir sözcük içermez (bunun en yakın dengi, *divre ayamim*, “vakayiname” sözcüğüdür). Bunun yerine, “hatıra” anlamına gelen *zahor* kökünü kullanır.

Tarih ile hatıra arasında temel bir fark vardır. Tarih (İngilizce: *history*), “*his story*”dir⁸ (onun hikâyesi); başka bir zamanda başka birinin başına gelmiş olayların bir anlatımıdır. Hatıra ise “benim hikâyem”dir. Geçmişin içselleştirilmiş ve benim kimliğim haline getirilmiş halidir. *Pesahim* bölümündeki *mişnanin* “Her kişi kendisini Mısır’dan (bizzat) çıkmış gibi görmelidir” (*Mişna Pesahim* 10:5) derken kastettiği budur.

Devarim kitabı boyunca Moşe, halkı – tam on dört kez – *unutmamaları* yönünde uyarmaktadır. Geçmişini unutulursa, kimliklerini ve yön duygularını kaybedecekler ve ardından felaket gelecektir. Dahası, halka sadece hatırlamaları değil, bu hatırayı çocuklarına aktarmaları da emredilmektedir.

Tüm bu olgu dikkate değer bir fikirler kümesini temsil etmektedir: bir kolektif hatıra konusu olarak kimlik hakkında; ulusun hikâyesinin bir ritüel olarak yeniden anlatılması hakkında; her şeyin üzerinde, her birimizin o hikâyenin ve o hatıranın bir koruyucusu olduğu gerçeği hakkında. Geçmişini hatırlamak üzere eğitilen, sadece lider veya belli bir elit tabaka değil, her birimizdir. Bu da, bir yaşam yolu olarak Yahudiliğin her yerinde gördüğümüz, liderliğin devrinin ve demokratikleştirilmesinin bir yönüdür. Büyük liderler, grubun hikâyesini anlatırlar, ama liderlerin en büyüğü, Moşe, gruba, bir hikâyeciler ulusu olmayı öğretmiştir.

⁶ Yosef Hayim Yeruşalmi, *Zakhor: Jewish History and Jewish Memory*, Schocken, 1989, 9.

⁷ A.g.e., 12.

⁸ Bu bir etimoloji değil, sadece basit bir hatırlatıcı araçtır. Etimolojik açıdan *Historia*, “araştırma” anlamına gelen Yunanca bir sözcüktür. Aynı sözcük, Latince, “geçmiş olayların bir anlatımı” anlamına gelir.

Bu fikrin gücünü günümüzde de hâlâ görebilirsiniz. Bir keresinde yazmış olduğum üzere,⁹ Washington'da Başkanlık anıtlarını ziyaret ederseniz, her birinin, kendi sözlerinden alınmış bir yazıt taşıdığını görürsünüz: Jefferson'un sözü: "Bizler bu hakikatleri aşikâr kabul ederiz...", Roosevelt'in sözü: "Korkmamız gereken tek şey, korkunun ta kendisidir"; Lincoln'un Gettysburg hitabı ve ikinci Ant İçme konuşmasındaki sözü: "Kimseye karşı kötülük olmadan, herkes için hayırseverlikle..." Her anıt bir hikâyeye anlatır.

Londra'da bunun bir dengi yoktur. Şehir çok sayıda anıt ve tarihi lider heykellerini içerir ve bunların her biri, kimi temsil ettiğini belirten kısa yazıtlar taşır, ama hiçbir konuşma veya alıntı yoktur. Hiçbir hikâyeye yoktur. Konuşmaları etki açısından Lincoln'unakilere rakip olabilecek olan Winston Churchill'in anısına dikilmiş olan anıt bile sadece tek bir sözcük içermektedir: *Churchill*.

Amerika'nın ulusal bir hikâyesi vardır, çünkü akit fikri üzerine kurulu bir toplumdur. Anlatım, akit siyasetinin kalbinde yer alır, çünkü ulusal kimliği bir tarihsel olaylar kümesi içine yerleştirir. O olayların hatırası, bizden önce gelenlerin uğruna savaştıkları ve bizim de koruyucuları olduğumuz değerleri uyandırır ve çağrıştırır.

Akitsel bir anlatım daima kapsayıcıdır, doğma büyüme olanlar kadar yeni gelenlerin de dâhil olduğu vatandaşların hepsine aittir. Sınıf veya inançtan bağımsız olarak herkese "Kimliğiniz budur" der. Diğer kimliklerin üstüne çıkan ortak bir kimlik duygusu yaratır. Bu nedendir ki, örneğin, Martin Luther King Jr. bunu, en büyük konuşmalarının bazılarında çok etkili bir şekilde kullanabilmiştir. Afrika kökenli Amerikalı akranlarına, kendilerini ulusun eşit bir parçası olarak görmelerini söylemekteydi. Aynı zamanda, beyaz Amerikalılara da, Bağımsızlık Bildirgesi'ne ve onun "tüm insanlar eşit yaratılmıştır" şeklindeki ifadesine olan taahhütlerini onurlandırmaları çağrısında bulunmaktaydı.

İngiltere aynı türden bir anlatıma sahip değildir, çünkü bir akdin değil, hiyerarşi ve geleneğin üzerine kuruludur. İngiltere, diye yazar Roger Scruton, "bir ulus veya inanç veya dil veya devlet değil, bir evdi. Bir evdeki şeylerin, açıklamaya ihtiyacı yoktur. Oradadırlar, çünkü oradadırlar."¹⁰ İngiltere, tarihsel açıdan, yönetimi ulusun bütünü adına gerçekleştiren yönetici elitlerin bulunduğu sınıf bazlı bir toplumdur. Kendilerini birbirlerine bir akitle bağlı yeni Yisrael olarak gören Püritenler tarafından kurulmuş olan Amerika ise bir yöneticiler ve yönetilenler toplumu değil, daha ziyade bir kolektif sorumluluk toplumdur. "Biz, halk"¹¹ ifadesinin Amerika siyasetinde merkezi bir yere sahip olup, İngiliz politikasında ise hiç kullanılmamasının sebebi budur.

Bene Yisrael'i bir hikâyeciler ulusu haline getirmekle, Moşe, onların, birbirine kolektif sorumlulukla bağlı bir halk olmalarına yardımcı olmuştur. Bu, hem birbirlerine, hem geçmiş ve geleceğe, hem de Tanrı'ya karşı bir kolektif bir sorumluluktur. **Ardışık nesillerin kendilerine ait kılacağı ve çocuklarına öğreteceği bir anlatımı belirlemekle, Moşe, Bene Yisrael'i bir liderler ulusu haline sokmuştur.**

⁹ Jonathan Sacks, *The Home We Build Together: Recreating Society* (London: Bloomsbury Academic, 2009).

¹⁰ Roger Scruton, *England, an Elegy*, Continuum, 2006, 16.

¹¹ Bu ifadenin etkin gücü hakkında daha geniş bir tartışma için bkz. Bear-Behukotay *peraşalarıyla ilgili Covenant & Conversation* yazısı: "Biz Halk".

ŞABAT SOFRASI IÇIN SORULAR

1. Sizce hikâyeler, kimliği öğretme ve gelecek nesillere aktarma konusunda neden bu kadar etkili olabilmektedir?
2. Acaba bu neden bir öğretmen ve liderin rolünün önemli bir kısmıdır?
3. Hayatınızda büyük bir hikâyeci olarak tanıdığınız kimler var? Onların hikâyelerinden ne tür şeyler öğrendiniz?

Jonathan Sacks
The Office of Rabbi Sacks

www.RabbiSacks.org   @RabbiSacks

The Office of Rabbi Sacks, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbitsacks.org

© Rabbi Sacks • All rights reserved • Rabbi Sacks'in Ofisi Covenant and Conversation Trust tarafından desteklenmektedir